

Berecz Ágnes Gabriella

Felség, bocsáss meg!

(Valamelyest) igaz történetek Mátyás királyról
Galeotto Marzio írásai* nyomán

1. A becsületszó

Mátyás király világszerte hős hadvezér hírében állt. Még a római pápához is elért a híre. Így hát amikor a római pápának ellensége lett a cseh királya, Mátyás királyt kérte fel, hogy segítsen legyőzni.

Mátyás király szembe is szállt a ravasz ellenséggel, és hosszas küzdelemben sok város bevételével felülkerekedett. Amikor már jóformán teljesen szétverte a cseh hadakat, azt gondolta, mégis jobb lenne ezentúl békességben élni velük. Így hát a királyok végül összeültek egy béketárgyalásra. Mindkét király bevonult a kíséretével egy sátorba, de aztán mindenkit ki is küldtek, mert négy szemközt akarták megbeszélni az ügyeiket. Kint toporogtak a sátor előtt a kíséretük tagjai, hős vitézek, tanácsadók, de még a pápai követ is. Majd kifúrta oldalukat a kíváncsiság, hogyan egyeznek meg a királyok?

A tárgyalás végeztével ki-ki visszatért a saját táborába. Másnap aztán kihirdették, hogy egyelőre vége a háborúskodásnak, és Mátyás király hős katonáival bevonul Alamóc városába megünnepelni a győzelmet. A cseh király, megpecsételendő a békekötést, vele küldte három fiát, hogy tisztelettel adózzanak az ünnepségen Mátyás királynak.

El is indult a csapat, szépen poroszkáltak a harci mének az úton. Egyszer csak a pápai követ odaoldalazott Mátyás király lova mellé, és megszólította:

– Uram, királyom! Tudnék én egy módot, hogy soha többé ne újuljon ki a háborúság a cseh királlyal.

– Hogyan? – kérdezte Mátyás király.

– Hiszen a kezekben vannak a cseh király fiai, vesd őket tömlöcbe! Atyjukat ettől úgy megtörné a bánat, hogy azonnal megadná magát, és soha többé nem gondolna csatározásra.

– Ugyan! – fortyant fel Mátyás király. – Láthattad, hogy ezek a királyfiak nemcsak remek katonák, de példás úriemberek is. Nem ilyen bánásmódot érdemelnek! Ezenfelül útközben elbeszélgettem velük mindenféléről, és tudom, hogy azért jöttek velem, mert hittek a szavamnak.

A követ csak hajtogatta a magáét:

– Pedig ezt a becsstelenség legkisebb vádjá nélkül megtehetnéd, mert hiszen nem adtad írásba, hogy visszabocsájtod őket.

* Galeotto Marzio, *Mátyás király találó, bölcs és tréfás mondásairól és cselekedeteiről*, fordította Császárs Mihály (kiadó: Wodianer F. és fiai, 1901). Az I, III, IV, V, VI, VII, VIII, XI. és XVII. fejezetek felhasználásával.

Mátyás király erre már igazán megharagudott, és ráripakodott a követre:

– Hát miféle becsületet ismersz te? Aki csak írásra, becsületszóra bocsátja el ellenségét bántatlanul, az nem a becsületét, hanem csupán a becsületének látszatát félti. Nem hamisan mutattam irányukba barátságot és jóakaratot! Aki őszinte szívvel tiszteli a saját becsületszavát, az akár írásban, akár szóban, akár valami más jellel adta is, mindig meg is tartja. Ne is próbálj többé országomban ilyesmire buzdítani: az ilyfajta eljárástól mindig irtóztam!

Elpirult erre a követ, majd megszegeyenülten kullogott hátra a menet végére.

2. Az asszonyi szépségről

Mátyás király udvarában az volt a szokás, hogy az udvarhölgyek csak akkor ülhettek le a trónteremben, ha erre a királyné engedélyt adott.

Történt egyszer, hogy a szépséges Beatrix királyné, aki nemcsak bájos volt, de művelt, elmés és jóságos is, egyszer meglepedkezett királyi méltóságával járó kötelezettségéről. Elfelejtette, hogy kegyesen intenie kell az udvarhölgyeknek. Ám azok, mivel megszokták úrnőjük engedékenységét, anélkül is helyet foglaltak.

Észrevette ezt a király egyik bizalmas embere, és így szólt Mátyás királyhoz:

– Felsőleges királyom! Micsoda faragatlanság az udvarhölgyek részéről, hogy a hazai szokás ellenére, a királyné engedelmé nélkül foglalnak helyet!

Mátyás király akkor végigpillantott a hölgyeken. Majd tekintete megállapodott a királynén, aki akár beszélt, akár cselekedett, valami különös kedvesség rejtett benne, úgy, hogy Mátyás királyt mindig bámulatba ejtette.

– Nagyon tévedsz! – mondta nevetve az árulkodó udvaroncna. – Nagyon is okosan teszik ezt az udvarhölgyek! Mert jól tudják, hogy nem csinosak, sőt rútak a királynéhoz képest. Igyekszenek a lehető legkisebbre összehúzni magukat, ezzel nekem téve szívességet: azon vannak, hogy ne lássam őket.

3. A mester és a tanítvány

Már Lengyelországban is híre ment, hogy Mátyás király teljesen újjáépítette a visegrádi várat, és nagyszerű palotát emelt benne. Azt már régóta tudták Mátyás királyról, hogy mindenkinél jobban tud gyönyörködni a szép épületekben, de azt már nem, hogy az építéshez is kiváló tehetsége volt, és ha ez nem elég, hát az épületek díszítése és kényelmes berendezése dolgában is versenyre kelhetett volna a legkitűnőbb művészekkel is.

A lengyel királynak majd kifúrta az oldalát a kíváncsiság, hogy hogy néz ki a palota. De mivel ő maga éppen betegeskedett és nem utazhatott, követeket küldött, hogy tekintsék meg, és majd számoljanak be róla. Amúgy is volt üzenete Mátyás királyhoz, megírta hát, és a követek útnak indultak.

De kevély emberek voltak ám a követek! Tudták, hogy Mátyás király művelt, eszes ember, mindenképpen fitogtatni akarták, hogy nem maradnak el mögötte.

Mikor Visegrádra értek, nem győztek ámuldozni a palota szépségén. Ám alig szusszanhattak, máris a király elé vezették őket. Mátyás király persze lengyelül is értett, úgyhogy tolmács nélkül várta a lengyel király embereit. Azok meghajoltak illendően, majd előrelépett a legrangosabb követ és megköszönte a torkát. Noha jól beszélt latinul, ami az udvarban általánosan elterjedt nyelv volt, lengyelül szólalt meg, hogy a király környezetében minél kevesebben értsék. Mátyás király rezzenéstelen arccal hallgatta a követ hosszú monológját. Az csak mondta-mondta a magáét, sorolta a lengyel király kérdéseit. A teremben már mindenki szörnyen unta, azt hitték, hogy sosem fejezi be, de a király figyelme nem lankadt. Mikor végre csend lett, megkérdezte a követtől:

– Lengyelül vagy latinul óhajtod a válaszomat?

A követ ezt már nem merte eldönteni, makogva így szólt:

– Rád bízom, uram, királyom!

Akkor Mátyás király latinul, pontokba szedve, szép szabatosan elismételte a követ egész beszédét, beékelve mondanójába a kérdésekre adott válaszait. Az udvar nagy derűtségére az elképedt követ csak bámult és hebegett.

– No, mi az, komám? – táncolt mellé az udvari bolond. – Elapadt a beszélőkéd?

Akkor a követnek eszébe jutott, hogyan menthetné meg megtépázott tekintélyét. E szavakkal fordult a királyhoz:

– Már megbocsáss, de egy kérdést nem érintettél, Felség. Említettem, hogy az én uram, a lengyelek királya zokon vette, hogy a lengyel püspököket pénzzel segítetted az ő ellenében. Tán feledékenységből vagy szándékosan hallgatsz róla, ha megcáfolni nem tudod?

Mátyás királynak ekkor megcsillant a szeme, és rövid hallgatás után mosolyogva így szólt a kevély követekhez:

– Vigyétek hírül királyotoknak ezt is, amiről talán már azt gyanítottátok, hogy meg sem említem. Tanítóimtól is úgy hallottam, és néhányszor olvastam is, hogy a tévedés tisztességes, ha nagy mesterek nyomán követi el az ember. Mert senki sem hibáztatja a tanulót, ha mestere nyomdokaiba lép. Én csak mint tanítvány, tanítóm ellen fordítottam vissza a saját fegyverét. A lengyel király ugyanis országom leghatalmasabb főpapjait nemcsak lázította, hanem nagy sereggel támogatta is ellenem. Én csak mint ifjabb, Lengyelország idős királyát követtem e dologban, úgy, mint mesteremet.

E szavakra a követek elszégyellették magukat, mert tudták, hogy Mátyás király igazat beszél. Az udvari bolond hahotázott:

– Ne búsuljatok, komáim, csak jegyezzétek meg: Mátyás király eszén nem jár túl senki!

4. A „nincs” meg „a nincs”

Mátyás király – sok egyéb mellett – arról is híres volt, hogy a lakomáin nagyon szeretett társalogni. De nem akárkivel ám! Az asztalánál csak elmés, művelt emberek foglalhattak helyet, akik ötletesen, szellemesen tudták idézni olvasmányaikát és tréfás megjegyzésekkel fűszerezték mondandójukat. Máskor zenét szeretett hallgatni étkezés közben. Az udvarában sok énekes volt, gyakran külföldiek is, akik saját anyanyelvükön, lant kíséretében hősökről énekeltek az asztalnál. Ez nem magyar, hanem római találmány volt, és az olaszok révén jutott el a magyarokhoz. Mindig valami vitézi tettről énekeltek, ami nem volt nehéz, hiszen a folytonos török elleni harc bővelkedett az ilyesmikben.

Történt egyszer, hogy Mátyás király nagy dínomdánomot rendezett az olasz vendégei számára. Már megterítették a lakomához, a vendégek az asztal körül állva várták a királyt. Négyzetes volt a királyi étkezőasztal, szintén régi római szokás szerint, mint ahogy az is, hogy minden étket szósszal tálaltak fel. A libához, kacsához, kappanhoz, fácánhoz, fogolyhoz és seregélyhez, ami nagy számmal található a királyi birtokokon, továbbá a marha-, bárány-, gödölye-, sertés- és vaddisznóhúshoz mind különböző mártás dukált.

Az olasz vendégeknek bizony nem volt könnyű dolguk, ha tiszták akartak maradni a vacsora végéig. Ők ugyanis odahaza előre szétosztva, tányéronként kapták az ételt, és villával emelték ki a falatokat. Itt azonban más szokás volt. Mindenki egy szelet kenyeret tartott a kezében, és arra vette ki a közös tálból, ami kedvére való falat volt, azután a tányérján darabolta fel és kézzel evett. Alig lehetett olyat látni, aki a rendkívül gazdagon terített asztal mellett kezét vagy ruháját a bepiszkolódástól meg tudta óvni.

Hanem azért Mátyás király, aki szintén kézzel nyúlt mindenhez, sohasem piszkolta be magát, bármennyire a társalgásra figyelt is. Mert nála étkezés közben mindig vita folyt, vagy valami komoly vagy tréfás dologról társalogtak, vagy költeményt énekeltek.

No, ezen az estén éppen az ételekről beszélgettek. Az egyik vendég ezt dicsérte, a másik azt ócsárolta, a harmadik meg arról beszélt, hogy az ókori tudósok mit tartottak igazán táplálónak. Akkor valaki megemlítette, hogy a magyaroknál van egy olyan közmondás, hogy nincs rosszabb a sajtnál. No, kerekedett erre olyan vita, hogy még! Sorolták, hogy ki mit utál a legjobban: ki az uborkát nem szerette, ki a barackot, volt, aki a halra mondta, hogy sokkal rosszabb a sajtnál. Mátyás király egy ideig hallgatta őket, majd halkán, derűsen szólalt meg:

– Márpedig a közmondások mindig igazat mondanak. Ezért van, hogy a bölcselőknél és szónokoknál bizonyító erővel bírnak. Mit mondotok erre?

A vendégek törték a fejüket, érveltek, de nem jutottak semmire. Akkor Mátyás király megoldotta a rejtélyt:

– A magyar nyelvben a „nincs” nemcsak valaminek a hiányát jelenti, hanem azt is, hogy „semmivel bíni”. Ebben az értelemben azt jelenti ez a közmondás, hogy a teljes nélkülözésnél a sajt is jobb.

Nagyot bámultak erre a vendégek, mert megértették végre, hogy bizony ez mégiscsak egy ügyes-okos közmondás.

5. A csuka mája

Egyszer Visegrádon nagy lakomát ültek, az asztalfőnél természetesen Mátyás király. Körben a vendégei, az udvaroncái, ahogy szoktak. Amikor a szolgálk feltálaták a pompásabbnál pompásabb ételeket, köztük a csukát is, az egyik rangos olasz vendég a király elé helyezte a csuka máját, ahogy az illem diktálta. Csodálkozva látta, hogy Mátyás király hozzá sem nyúl, sőt kegyesen int az uraknak, hogy elfogyaszthatják. Nagy merészen a királyhoz fordult:

– Felsőleges királyom, miért nem eszel abból a szép és kitűnően elkészített csukamájból? Hiszen a csukamáj mindenütt királyi eledel! Te nem így tartod? Avagy közismert jóságodnak köszönhetik az embereid, hogy lemondasz róla?

Mátyás király erre megosztotta az olasz vendéggel egy gyermekkori emléket egy párbajról, ami csukamáj miatt tört ki, majd hozzátette:

– Tudom, hogy kitűnő íze van, mert ama gyalázatos esemény előtt gyakran ettem. És tudom azt is, hogy nem a csuka volt a hibás, de mindig eszembe jut az a gyilkos ebéd, valahányszor csukamájat tálalnak föl nekem. Ezért nem kívánom, egyszerűen rá se bírok nézni. De jól is van ez így – tette hozzá mosolyogva –, nézzen csak szét uraságod, hogy az embereim milyen jóízűen falatozzák!

Az olasz vendég bólogatott, mint aki mindent ért, de magában azt gondolta:

– Mesélhet nekem régi csetepatékról, mondhat, amit akar, mégiscsak kegyes, jólelkű ez a Mátyás király!

Pedig tényleg megtörtént, hogy egyszer Mátyás kiskorában, amikor még nem volt király, sőt még éppen csak apró legényke volt, az édesapjával betértek egy csárdába. Nagyböjt volt éppen, amit akkoriban igen szigorúan vettek, mert nemcsak húst, de tojást, sajtot, tejet, gabonafélét sem ehettek. No de Magyarországon azért nem maradtak éhen ilyenkor sem az emberek, mert sok-sok bővizű folyónk volt, melyek telis-tele voltak a legkitűnőbb halakkal. Különösen a Tisza dúskált sokfélében. Az erre járó idegenek csak csudálták ezt a folyót, azt mondták róla, hogy csak kétharmad részben víz, egyharmadában halból van. Ezért ne gondolja senki, hogy a böjti időszak akkoriban valami szörnyű nehéz dolog volt. Nagy számban élt ott például egy nagy termetű, finom, fehér húsú hal, nagyjából olyan nagy, mint egy ember, amit egyes országokban farkashalnak neveznek – talán azért, mert a fogazata és a falánksága a farkaséhoz hasonló –, nálunk azonban csuka a neve. Jóllehet már az egészséges húsáért is a legtöbbre becsülték a halak között, mégis a mája volt a legkülönlegesebb része. Nem véletlen, hogy a csukamájat a királyi étkek közé szokták számítani.

Nos, amikor Mátyás kisfiúként belépett abba a csárdába, rögtön megérezte, hogy ott bizony éppen csukát sütnék. Összeszaladt a nyál a szájában, mivel igen éhes volt már. A kocsmáros azonban nem nekik sütötte a csukát, hanem két másik vendégnek, akik régebb óta ott ültek már. A kicsi Mátyás úrfinak bizony még várnia kellett az ebédre. Csak a szemével követte a sült csukát, amikor a kocsmáros letette az emberek elé. Akkor aztán azt is látta, hogy az egyikük kiemelte a tálból a csuka máját, ami ráadásul a hal méretéhez képest is elég nagy volt. Tekintet nélkül a társára, önző módon maga elé vette az egészet, hogy megegye. A másik erre haragosan követelni kezdte a maga részét, mondván, hogy amit a kocsmáros feltalal, azt közösen szokták megenni. Szó

szót követett, szitkozódni kezdtek, majd a szitkok után a fegyverüket vették elő. A vége az lett, hogy kölcsönösen megsebeztek egymást, és az egyik azonnal, kis idő múlva pedig a másik is kilehelte a lelkét. Mátyás kisgyerekként elborzadva nézte végig ezt a vérengzést, és mindenkorra megundorodott a csukától, különösképpen a májától.

...Egyébiránt a húsz évvel későbbi lakomán az olasz vendég nem tévedett: ha nem is a csukamáj kínálgatásától – kegyes és jólelkű volt Mátyás király!

6. A hűség és a zsoldos. Egyszer jelentkezett Mátyás királynál egy német zsoldos vitéz, hogy szívesen elszegődne a szolgálatába.

– Békeidő van, fiam! Nincs hadiszákmány, a kincstár lassanként kong az ürességtől, alig győzöm etetni-ruházni a katonáimat, nem kell ide még egy éhes száj. Próbálj máshol szerencsét! – javasolta a király.

Ám a német vitéz addig-addig könyörgött, míg Mátyás király alaposabban szemügyre nem vette.

– Daliás legény vagy! Miért jöttél el a császárodtól?

– Felséges királyom, minálunk is béke van. Én meg kalandvágyó ember vagyok, azt gondoltam, veled tartanék hadakozni a következő török elleni hadjáratba.

Megtetszett Mátyás királynak ez a bátor katona, megegyeztek a fizetségben, be is vette a táborába.

Hanem a török ellen nem mentek abban az esztendőben, de még a következőben sem. A délceg katonák csak gyakorlatoztak, csak játékból forgatták fegyvereiket, csak mókából hadakoztak, unaloműzésből léptettek lovaikkal. Ügyes, erős és merész is volt a német vitéz, megkedvelték magyar társai, cimborájukká fogadták. Telt-múlt az idő, vígan éltek.

Addig-addig, míg egyszer csak híre nem kelt, hogy háború lesz. Nosza, felbolydult a tábor! A német zsoldos is lelkesen kezdte fényesíteni a páncélját meg a fegyvereit. Azt hitte, hogy a török ellen indulnak. Nagy meglepetésére azonban suttogni kezdték a katonák, hogy talán a német császár lesz az ellenség. Amikor megbizonyosodott erről, jelentkezett Mátyás királynál:

– Uram, királyom, kérlek, bocsáss el a szolgálatból, hadd térjek vissza a császáromhoz!

Mátyás királyt erre elöntötte a pulykaméreg:

– Nem tisztességes dolog, ha egy katona háború idején elhagyja azt, aki őt béke idején étellel, itallal, jó fizetéssel ellátta! Ugyan ki költ olyan katonára, akinek háborús időkben semmi hasznát nem lehet venni? Ki kell töltened a szolgálatodat!

A katona akkor térdre ereszkedett a király előtt:

– Nem tehetem, Felség, bocsáss meg nekem! Ha kell, visszafizetem a zsoldomat is! Erős esküvel ígértem a császáromnak, hogy a török elleni harchoz szegődök melléd, de ha őt fenyegeti háború, bárhol leszek, a világ végéről is visszatérek hozzá. Még ha kivégeztetsz is, az eskümet semmilyen indokkal nem szeghetem meg.

E szavakra el is illant Mátyás király haragja. A katonát sok szép ajándékkal halmozta el, és úgy küldte vissza a német császárhoz. Mindenki elé példaként állította és dicsérte a katona cselekedetét, aki az uralkodójának tett esküjét a magánérdekeknél, sőt még Mátyás király barátságánál is előbbre tartotta.

7. Hamis könnyek

Egyszer Mátyás király meglátott az utcán egy gyászruhás embert, akinek hullott a könnye, mint a záporosó. Először fel sem ismerte, de aztán eszébe jutott, hogy járt nála ez az ember többször is: mindig a testvére ellen kért bíraskodást, folyton áskálódott ellene. Megkérdezte ott valakitől, kit gyászol ez az ember? Mondták neki, hogy a testvérét. Gondolt egyet Mátyás király: magához rendelte ezt a kapzsi, fősvény embert, aki a testvére javait már életében el akarta harácsolni. Amikor bekísérték az örök Mátyás király elé, az úgy tett, mintha nem tudná az ember gyászának okát, és megkérdezte tőle:

– Ugyan miért vagy olyan szomorú?

Az ember így felelt:

– Jaj, jaj, nagy az én bánatom, Felséges uram, meghalt a testvérem!

– Tehát ezért könnyezel és siránkozol?! Aztán mondd csak, vajon későn vagy korán ért téged ez a szerencsétlenség?

– Ha úgy vesszük, uram, későn, nagyon későn, mert nagybeteg volt a testvérem és borzasztó hosszú ideig szenvedett szegény!

– Persze! – rántotta össze a szemöldökét Mátyás király. – Persze hogy későn! De nem azért, mert sajnáltad a fájdalmiért, hanem az borít mély gyászba, hogy ilyen sokáig kellett várnod testvéred birtokainak élvezetére! Hazugság a gyászod, gyalázatos testvér voltál!

Az így megszegényített ember elpirult, és zavartan törölte le hamis krokodilkönnyeit.

8. Haszontalan papok

Mátyás király idejében Magyarországon éppen tizenkét püspökség volt. De azok nem olyanok voltak ám, mint manapság, hanem inkább a fejedelemségekhez hasonlítottak. Olyan gazdagok voltak, hogy nemcsak terményekben és jövedelmekben, kincsekben dúskáltak, hanem nagy létszámú katonaságuk is volt. A püspökök a királyi tanácsban az első helyen ültek, pompás udvart tartottak, és a nagy fejedelmek szokása szerint csak akkor ettek vagy ittak meg valamit, ha valaki azt előre megkóstolta.

Egyszer Mátyás király lakomáján szájról szájra terjedt a hír, hogy rövidesen néhány gazdag egyházi férfiú érkezik látogatóba a királyhoz. A vacsoravendégek és az udvari emberek – ezek közül is a tapasztaltabbak – fennhangon kezdtek beszélgetni némely papok hibáiról. Mikor Mátyás király felfigyelt rá, hogy miről folyik a szó, tréfás mosollyal így szólt:

– Nem tudom, vajon igazán rossz embernek kell-e tartanunk azt, aki kerüli a pokol kínjait. Úgy vélem, okos dolog a pokolra juttató bűnök kerülése. Szerintetek a papok melyeket kerülik?

– A kevélységet nem kerülik – nevetett egy udvaronc, majd hozzátette: – Sőt, ha a kevélység már kihalt volna, feltámasztanák az öltözködésükkel és a járásukkal.

Egy másik vendég így replikázott:

– A haragot sem kerülik, hiszen csak egy kis szigorúságnak tartják, ha cseleedségükkel indulattal bánnak és kegyetlenkednek velük.

A király bolondja is fellelkesült a témán:

– A fősvénységről sohasem tudnak leszokni! Mindnyájan látjuk, hogy az isteni szolgálatot elhanyagolva, a saját híveiket zsarolva, uzsorával és egyházi méltóságok árusításával becstelenítik meg a felszentelt templomokat.

– Úgy van, úgy van! – hangzott a helyeslés az asztal körül, majd mind több vendég tette hozzá a maga véleményét:

– Valami előkelő dolognak tartják a torkosságot és a nőknek való túlságos hódolatot...!

– Nem tartózkodnak semmilyen fényűzéstől!

– A gyűlölködést, mások rágalmazását csupán ügyes diplomáciának, világi bölcsességnek tartják!

– Mindig lusták, álmosak, és az isteni szolgálattal mit sem törődve, rendszeren délig nyújtózkodnak az ágyban!

– Csak az okosságuk és életrevalóságuk jelének tartják, ha derék embernek tettetik magukat!

– Szívük mást érez, mint amit mondanak, nagyon értenek a hízélgéshez!

– Jól van, jól! Elég már! – nevetett a király. – Az volt a kérdés, hogy a pokol kínjai közül melyiket kerülik leginkább?

A vendégek vakarták a fejüket, ugyan mire gondolhat? Rövidesen megkapták a választ:

– Hogy az igazat megvalljuk, van egy dolog, amit a pokol kínjai közé számítanak, amitől nagyon fáznak, szörnyen rettegnek, amit éjjel-nappal minden módon s nagy igyekezettel kerülnek, még a színétől is borzadnak, soha semmi kéréssel, fenyegetéssel, okoskodással vagy példaadással rá nem lehetne venni őket, hogy ezt megkedveljék.

De már erre minden tekintet Mátyás királyra tapadt, ugyan mi lehet az? Az derűsen tekintett körbe, s így felelt:

– Vergilius, Aeneisének VI. könyvében, ahol a pokol tornácának szörnyűségeit felsorolja, hozzáfűzi: „itt van a rosszra csábító éhség és az utálatos szégyenség”!